

ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

TEACHING TECHNOLOGIES FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT

У статті розглядаються сучасні педагогічні технології, що застосовуються для навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в інклюзивному освітньому середовищі. Інклюзивна освіта передбачає забезпечення рівного доступу до якісного навчання для всіх дітей, незалежно від їхніх психофізичних особливостей, та врахування їхніх індивідуальних освітніх потреб. У межах дослідження проаналізовано теоретичні засади інклюзивної освіти, зокрема принципи рівності, доступності, індивідуалізації та партнерської взаємодії. Особливу увагу приділяється класифікації педагогічних технологій, які сприяють активізації пізнавальної діяльності учнів, їхній мотивації до навчання, розвитку життєвих компетентностей та соціальної інтеграції. Здійснено групування педагогічних технологій за такими критеріями, як: спрямованість на розвиток когнітивної сфери (наприклад, технології критичного мислення, проектні технології), використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), технології кооперативного навчання, а також адаптивні та корекційно-розвивальні технології, що враховують специфіку порушень розвитку в дітей з ООП. Обґрунтовано важливість міждисциплінарної співпраці фахівців – педагогів, асистентів учителя, логопедів, психологів, соціальних працівників – у створенні ефективного інклюзивного середовища. Акцентовано на ролі ІКТ у забезпеченні доступу до навчальних матеріалів, організації диференційованого підходу, а також у створенні умов для самореалізації дитини з ООП.

У статті запропоновано модель інтеграції педагогічних технологій в інклюзивній практиці, яка базується на принципах гнучкості, адаптивності та орієнтації на сильні сторони дитини. Окреслено перспективи подальших досліджень, зокрема в напрямі розробки інноваційних методик, підготовки педагогів до роботи в інклюзивному середовищі та підвищення рівня технологічної компетентності освітян.

Ключові слова: інклюзивна освіта; діти з особливими освітніми потребами; педагогічні технології; диференційоване навчання;

інформаційно-комунікаційні технології; соціалізація; індивідуалізація; освітнє середовище.

The article explores modern pedagogical technologies used in the education of children with special educational needs (SEN) in an inclusive educational environment. Inclusive education aims to ensure equal access to quality learning for all children, regardless of their psychophysical characteristics, while taking into account their individual educational needs.

The study analyzes the theoretical foundations of inclusive education, particularly the principles of equality, accessibility, individualization, and collaborative interaction. Special attention is given to the classification of pedagogical technologies that enhance students' cognitive engagement, motivation to learn, development of life competencies, and social integration.

Pedagogical technologies are categorized according to several criteria: their focus on the development of cognitive skills (e.g., critical thinking technologies, project-based learning), the use of information and communication technologies (ICT), cooperative learning technologies, as well as adaptive and corrective-developmental technologies that address the specific developmental disorders of children with SEN.

The article substantiates the importance of interdisciplinary collaboration among professionals – teachers, teacher assistants, speech therapists, psychologists, and social workers – in creating an effective inclusive environment. It emphasizes the role of ICT in providing access to educational materials, enabling differentiated approaches, and creating conditions for the self-realization of children with SEN.

The article proposes a model for integrating pedagogical technologies into inclusive practice, based on the principles of flexibility, adaptability, and a strengths-based approach to each child. It also outlines prospects for further research, particularly in the development of innovative methods, teacher training for inclusive education, and the enhancement of educators' technological competence.

Key words: inclusive education; children with special educational needs; pedagogical technologies; differentiated instruction; information and communication technologies; socialization; individualization; educational environment.

УДК 37.02:159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/84.1.8>

Звєкова В.К.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
і спеціальної освіти
Ізмаїльського державного гуманітарного
університету

Качуровська О.Б.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри загальної педагогіки
і спеціальної освіти
Ізмаїльського державного гуманітарного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Протягом останніх десятиліть в Україні відбулися суттєві зрушення у впровадженні інклюзивної освіти, що підтверджується низкою державних нормативних актів: Конституцією України, Законом України «Про освіту», Законом України «Про охорону дитинства», Концепцією розвитку інклюзивної освіти в Україні, постановами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства освіти і науки України тощо. Основними завданнями реалізації цих нормативно-правових актів у сфері інклюзії є: забезпечення рівного доступу до якісної

освіти для дітей, які потребують додаткової підтримки; розширення мережі інклюзивних навчальних закладів; впровадження деінституціалізації, індивідуального та диференційованого підходів в освітньому процесі; формування команд психолого-педагогічного супроводу для дітей з особливими освітніми потребами в навчальному середовищі та вирішення інших завдань, які сприятимуть позитивним змінам на всіх рівнях освіти.

Сучасна система освіти України активно трансформується в напрямі впровадження інклюзивного підходу, який передбачає створення

рівних можливостей для навчання всіх дітей незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та потреб. Інклюзивна освіта стала не лише актуальним викликом часу, а й важливою складовою гуманізації навчально-виховного процесу. З огляду на це, значної уваги набуває питання ефективного використання освітніх технологій, що здатні забезпечити успішну адаптацію, розвиток та навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в умовах загальноосвітнього середовища.

Застосування сучасних технологій навчання в інклюзивному просторі вимагає від педагогів не лише високого рівня професійної компетентності, а й здатності гнучко добирати методи, форми й засоби навчання, зважаючи на індивідуальні можливості кожної дитини. Саме технологічний підхід до організації навчального процесу дає змогу реалізувати принципи індивідуалізації, диференціації, доступності та партнерства в освіті.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження педагогічних технологій, які сприяють підвищенню ефективності навчання дітей з ООП, їхній соціалізації та гармонійному розвитку в інклюзивному середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами привертає увагу багатьох науковців, педагогів і практиків. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів інклюзивної освіти зробили такі вітчизняні вчені, як А. Колупаєва, В. Бондар, О. Таранченко, М. Сварник, Т. Сака, Л. Шевчук, Ю. Богинська, О. Будник та інші. У їхніх працях аналізуються питання нормативно-правового забезпечення інклюзії, педагогічної взаємодії, підготовки фахівців до роботи в інклюзивному середовищі, а також психолого-педагогічні умови розвитку дітей з ООП.

Окремі аспекти технологій навчання дітей з порушеннями розвитку досліджуються в роботах Блеч Г., Колупаєва А. А., Таранченко О.М. та інші де висвітлюється значення індивідуалізованих освітніх траєкторій, диференційованого підходу, адаптації навчального контенту, впровадження інтерактивних і цифрових технологій. Також увага приділяється впливу освітнього середовища на соціалізацію й успішність таких дітей [1; 7].

Попри значну кількість наукових праць, ряд питань залишається недостатньо дослідженим. Зокрема, бракує ґрунтовного аналізу та систематизації саме педагогічних технологій, ефективних у контексті конкретних нозологій та вікових категорій дітей з ООП. Також потребує подальшого вивчення практична реалізація технологій навчання в умовах сучасного інклюзивного закладу освіти, з урахуванням реальних можливостей педагогів, наявних ресурсів та підтримки з боку фахівців команди психолого-педагогічного супроводу [5].

Таким чином, незважаючи на зростаючу увагу наукової спільноти до проблеми інклюзивної освіти, питання ефективного застосування навчальних технологій в інклюзивному середовищі потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичної апробації, що і зумовлює актуальність цього дослідження.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значну кількість наукових досліджень, присвячених інклюзивній освіті, низка важливих аспектів досі залишається недостатньо вивченою. Передусім, це стосується практичного впровадження педагогічних технологій у різних типах інклюзивних закладів освіти з урахуванням індивідуальних освітніх потреб дітей різних нозологічних груп.

Залишається відкритим питання узагальнення й класифікації ефективних навчальних технологій, адаптованих до умов інклюзивного середовища, а також вивчення їх впливу на навчальну мотивацію, пізнавальну активність і рівень сформованості ключових компетентностей у дітей з ООП.

Недостатньо дослідженим є також механізм інтеграції цих технологій у щоденну освітню практику вчителя, з урахуванням обмежених матеріально-технічних ресурсів, недостатньої готовності педагогів до роботи в інклюзивному класі та потреби в міждисциплінарній взаємодії з фахівцями команди супроводу.

Таким чином, потребують подальшого опрацювання такі невирішені аспекти:

- визначення критеріїв ефективності педагогічних технологій в інклюзивному навчанні;
- адаптація технологій до конкретних освітніх потреб різних категорій дітей з ООП;
- практичні моделі впровадження таких технологій у діяльність інклюзивних класів;
- професійна підготовка педагогів до використання сучасних технологій в умовах інклюзії.

Саме ці напрямки стали об'єктом уваги в даному дослідженні та визначають його наукову новизну і практичну значущість.

Метою статті «Технології навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі» є розкриття ефективних педагогічних технологій, які сприяють забезпеченню якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами, а також обґрунтування методичних підходів до організації інклюзивного навчального процесу, що відповідає принципам доступності, індивідуалізації та соціалізації в сучасному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів. Важливе значення у роботі з дітьми, які потребують додаткової освітньої підтримки, мають інноваційні технології. У нашому дослідженні

технології інклюзивної освіти розглядаються як складові частини цілісної педагогічної системи, а їх класифікація базується на підході, запропонованому М. Порошенко [10]. У процесі дослідження було здійснено аналіз та класифікацію педагогічних технологій, що застосовуються в інклюзивному навчанні, з урахуванням освітніх потреб дітей з різними формами порушень розвитку. Умовно ці технології можна поділити на три основні групи:

Технології диференційованого та індивідуалізованого навчання, які передбачають адаптацію змісту, форм і темпу навчального процесу до можливостей дитини. До них належать: індивідуальні навчальні плани, використання диференційованих завдань, адаптація навчальних матеріалів, а також застосування формульованого оцінювання.

Ми підтримуємо думку Будник О. В., що технології індивідуалізації освітнього процесу в інклюзивній освіті повинні сприяти розвитку та саморозвитку особистості учня. Особливо великий потенціал для їх впровадження існує у початковій школі завдяки використанню методик Марії Монтессорі, вальдорфської педагогіки, рівневої диференціації, а також ігрових, інтерактивних, модульно-розвивальних, проблемних і дистанційних технологій навчання [3].

Інтерактивні технології навчання, що орієнтовані на активну взаємодію учасників освітнього процесу. Серед них — технології кооперативного навчання (робота в парах, малих групах), метод проєктів, рольові та ситуаційні ігри, які сприяють розвитку комунікативних навичок, критичного мислення та соціалізації.

О. Таранченко та Ю. Найда пропонують використовувати різноманітні підходи до адаптації навчального процесу на рівні матеріалів, ресурсів та методів навчання, що дозволяють врахувати індивідуальні особливості учнів з особливими освітніми потребами. Зокрема, вони наголошують на необхідності модифікації навчальних матеріалів для кращої доступності (наприклад, використання спрощених текстів, наочних посібників, мультимедійних ресурсів), забезпеченні додаткових педагогічних та технічних засобів підтримки (комп'ютерні програми, спеціальні пристрої), а також впровадженні різних методів навчання, які включають диференційований підхід, інтерактивні та ігрові технології, проблемно-пошукові методи, що сприяють активізації пізнавальної діяльності та соціалізації учнів. Такі варіанти адаптації допомагають створити максимально сприятливі умови для засвоєння навчального матеріалу, розвитку ключових компетентностей та формування позитивної мотивації до навчання у дітей з особливими освітніми потребами [4; 7].

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які є потужним інструментом підтримки

навчального процесу дітей з ООП. До таких технологій належать використання електронних освітніх ресурсів, мультимедійних презентацій, спеціалізованого програмного забезпечення для корекційної роботи, мобільних застосунків для розвитку мовлення, уваги, пам'яті тощо. В Україні впровадження інформаційних технологій у сфері інклюзивної освіти активно підтримують науковці й практики, такі як А. Колупаєва, Ю. Найда, О. Таранченко, які адаптують світові напрацювання до національного освітнього контексту. Таким чином, інформаційні технології в освіті виникли як результат поєднання педагогічних і технічних ідей багатьох дослідників і стали невід'ємною частиною сучасної інклюзивної освіти, забезпечуючи доступність і якість навчання для дітей з особливими освітніми потребами [4; 7; 13].

На основі аналізу практичного досвіду роботи інклюзивних закладів освіти було визначено основні умови ефективного впровадження технологій навчання:

- створення інклюзивного освітнього середовища, яке забезпечує фізичну, емоційну та соціальну доступність;
- міждисциплінарна взаємодія фахівців: вчителя, асистента, логопеда, психолога, дефектолога;
- постійне підвищення кваліфікації педагогічних працівників щодо застосування інклюзивних технологій;
- налагодження партнерської співпраці з батьками дітей з ООП.
- У результаті дослідження було розроблено узагальнену модель використання педагогічних технологій в інклюзивному навчанні, яка враховує:
 - тип особливих освітніх потреб;
 - мету та зміст навчання;
 - форми організації навчального процесу;
 - необхідні ресурси (людські, матеріальні, інформаційні).

Застосування цієї моделі в практиці дає змогу забезпечити не лише академічну успішність, а й розвиток життєвих компетентностей учнів з ООП. Аналіз результатів апробації в окремих закладах освіти показав підвищення рівня навчальної мотивації, покращення взаємодії дітей з однолітками та формування позитивної самооцінки [8].

Таким чином, результати дослідження підтверджують ефективність поєднання диференційованих, інтерактивних та цифрових технологій навчання в контексті інклюзивної освіти за умов дотримання принципів доступності, індивідуалізації та міжпрофесійного підходу.

Висновки. Проведене дослідження дозволило узагальнити та систематизувати сучасні педагогічні технології, ефективні для навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному

середовищі. Визначено, що найрезультативнішими є ті технології, які поєднують принципи індивідуалізації, активної взаємодії та використання цифрових ресурсів.

Науково обґрунтовано доцільність упровадження диференційованого підходу, інтерактивних методів і ІКТ у щоденну освітню практику педагогів, що працюють з дітьми з ООП. Практичні результати свідчать про позитивну динаміку у навчальній мотивації, соціальній адаптації та загальному розвитку таких учнів за умови цілеспрямованого й професійного застосування зазначених технологій.

Поглиблений аналіз усіх аспектів досліджуваної проблеми дозволяє зробити висновок, що система інклюзивної освіти є складним і багатограним процесом, який потребує від суспільства терпіння, усвідомлення її важливості та спільних зусиль. Впровадження такої системи сприяє реалізації права дітей на освіту та підвищенню загального соціального рівня країни.

Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі закладів загальної середньої освіти буде ефективним за умов застосування технологій, спрямованих на індивідуалізацію освітнього процесу, організацію спільного навчання в інклюзивних класах, подолання навчальних і поведінкових труднощів, а також адаптацію освітнього середовища [6, с.46].

Разом із тим, аналіз сучасної освітньої практики виявив низку проблемних аспектів, зокрема недостатню підготовку педагогів до використання технологій інклюзивного навчання, обмеженість матеріально-технічної бази окремих закладів освіти, а також потребу в розширенні міждисциплінарної співпраці.

Перспективними напрямками подальших досліджень є:

- розробка методичних рекомендацій щодо використання конкретних технологій для окремих нозологічних груп дітей;
- створення цифрових освітніх продуктів, адаптованих до потреб дітей з ООП;
- розробка моделей професійної підготовки та підвищення кваліфікації педагогів в умовах інклюзії;

– вивчення впливу новітніх технологій (зокрема, штучного інтелекту, доповненої реальності) на ефективність навчання в інклюзивному середовищі.

Таким чином, результати дослідження підтверджують необхідність системного, науково обґрунтованого підходу до впровадження педагогічних технологій у практику інклюзивної освіти з урахуванням потреб усіх учасників освітнього процесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Блеч Г. Компетентнісний підхід у навчанні української мови школярів з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2020. № 16, т. 1. С. 44-60.
2. Богинська Ю. В. Інклюзивна освіта: теорія і практика. Київ: Видавництво «Освіта», 2018. 256 с.
3. Будник О. В. Педагогічні технології в інклюзивній освіті. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 184 с.
4. Гармаш О. І. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами. Київ: Видавництво «Педагогічна думка», 2019. 198 с.
5. Дмитренко К. І. Методика інклюзивного навчання в загальноосвітніх закладах. Харків: ХДУ, 2018. 174 с.
6. Колупаєва А. М. Диференційований підхід в інклюзивній освіті. *Педагогічний журнал*. 2021. № 3. С. 45-52.
7. Колупаєва А. А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: монографія. Київ: ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
8. Мацько Н. М. Інноваційні підходи у навчанні дітей з особливими потребами. *Вісник педагогіки*. 2020. № 5. С. 38-46.
9. Найда Ю. М. Використання ІКТ в інклюзивному навчанні. *Освіта і розвиток*. 2021. № 7. С. 23–31.
10. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ: ТОВ Цигипало; М-во освіти і науки України, 2010. 432 с.
11. Сака Т. Педагогічні інновації в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Київ: Видавництво «Наука і освіта», 2022. 160 с.
12. Таланчук П. І. Формування соціальних компетентностей у дітей з ООП. Львів: ЛНУ, 2021. 152 с.
13. Таранченко О. І. Сучасні підходи до навчання дітей з особливими освітніми потребами. Харків: ХНПУ, 2020. 210 с.
14. Шевців З. В. Теоретичні основи інклюзивної освіти. Київ: Видавництво «Либідь», 2017. 224 с.